

Голові разової спеціалізованої вченої ради

Вищого навчального закладу

«Національна академія управління»

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, Шнипко Олени Сергіївни
на дисертацію Белякова Максима Сергійовича на тему: «Правові засади
екологічної стандартизації в Україні»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку людства характеризується критичним антропогенним та техногенним навантаженням на навколишнє природне середовище. Стрімкий технічний прогрес, масштабний розвиток промисловості, а також панування у багатьох сферах ще досить застарілих технологій призвели до надмірного тиску на навколишнє природне середовище. Для України ця ситуація набула катастрофічного та безпрецедентного характеру ще й внаслідок повномасштабної російської агресії. Територія держави, її унікальні заповідні зони та водні артерії десятиліттями будуть відчувати наслідки руйнівного впливу вибухових речовин, хімічного забруднення та мінування.

У цьому контексті надзвичайно важливе значення відіграє екологічна стандартизація, яка виступає базовим, безальтернативним інструментом і механізмом у загальній системі державного екологічного управління. Вона покликана регламентувати екологічну діяльність відповідно до принципів сталого розвитку, забезпечити перехід до низьковуглецевої економіки та збалансованого природокористування.

Таким чином, дослідження правових засад екологічної стандартизації є надзвичайно актуальним, насамперед, у практичному значенні, оскільки вони сприяють у вирішенні, насамперед, нагальних практичних проблем, які

постають. Без належного правового регулювання сфери екологічної стандартизації неможливе вирішення цих та інших проблем, що виникають у розвитку України, в реалізації різного роду промислових проектів та повосенного відновлення України.

Дослідження правових засад екологічної стандартизації є актуальним з огляду на теоретичний аспект, оскільки вони знаходяться на стику наукового пошуку, обумовленого як необхідністю теоретичного усунення наукових проблем у тематиці стандартизації загалом та існуючих законодавчих колізій у її регулюванні.

Враховуючи наведене, дослідження особливостей правових засад екологічної стандартизації в Україні є важливим і виправданим, а відтак, дисертаційна робота М.С.Белякова «Правові засади екологічної стандартизації в Україні» виконана щодо актуальної теми.

Оцінка змісту дисертації. Робота добре структурована, складається із анотації, вступу, двох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Матеріал змістовний та подається в логічній послідовності, положення роботи узгоджені між собою та взаємозв'язані, на основі яких напрацьовані висновки, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

У розділі 1 досліджуються теоретико-правові засади екологічної стандартизації в Україні. Заслуговує на увагу проведене дисертантом дослідження співвідношення понять стандартів в галузі охорони навколишнього природного середовища та стандартів екологічної безпеки. Вважаємо обґрунтованим висновок автора, що екологічні стандарти є родовою категорією, що включає в себе три основні підсистеми (види): 1) стандарти в галузі забезпечення екологічної безпеки; 2) стандарти в галузі охорони навколишнього природного середовища; 3) стандарти в галузі використання природних ресурсів.

Викликають науковий інтерес і наукові положення дисертанта щодо аналізу функціональної складової екологічної стандартизації, а саме мети її проведення,

функцій, суб'єктів, принципів здійснення, розуміння стандартів як результатів стандартизації тощо. Так, цілком обґрунтованим є висновок дисертанта, що кінцевою метою екологічної стандартизації є охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Спеціальними функціями екологічної стандартизації слід вважати природоохоронну, антропозахисну, функцію відновлення (реконструкції) знищених чи пошкоджених об'єктів природи, керованого розвитку природи.

Цікавим є проведене у дисертації дослідження історичного аспекту регуляторної політики у сфері стандартизації в Україні в радянський період. Автор виснував, що в той час функціонувала трирівнева система стандартів: 1) загальнообов'язкові на території всього СРСР державні стандарти (ГОСТ); 2) обов'язкові для підприємств, організацій і установ незалежно від їх відомчої підпорядкованості та такі, які затверджувалися міністерствами і відомствами СРСР галузеві стандарти на продукцію та 3) республіканські стандарти (РСТ УРСР), які розроблялися у разі відсутності на продукцію республіканського і місцевого значення державних та галузевих стандартів або технічних умов міністерств і відомств. Дослідження історичного аспекту дозволило автору належно дослідити історичні корені сучасної проблематики екологічної стандартизації в Україні.

Розділ 2 дисертаційної роботи присвячений організаційно-правовим засадам екологічної стандартизації в Україні. Цікавою та такою, що має прикладний характер є частина роботи, в якій у зв'язку з існуванням корупційних ризиків та незацікавленості національного органу стандартизації у розвитку технічних комітетів звернуто увагу на необхідність вирішення проблеми співвідношення повноважень між національним органом стандартизації та технічними комітетами. З огляду на недоліки чинного механізму та відсутність зустрічних важелів впливу з боку технічних комітетів, доцільною виглядає пропозиція автора передати окремі розпорядчі функції

національного органу стандартизації безпосередньо до компетенції Міністерства економіки України (стор. 126 роботи).

У подальшому, при дослідженні стандартизації на рівні окремих підприємств, установ та організацій як другого локального рівня двоєдиної системи екологічної стандартизації в Україні (стор. 126-130), автор зробив цілком обґрунтовані висновки про те, що інтеграція екологічних стандартів цього рівня у практику діяльності підприємств виступає базовим елементом системи екологічного менеджменту та що екологічна стандартизація хоча й є важливим, але не єдиним напрямом екологічного менеджменту економічних суб'єктів. Також варто погодитися з висновком дисертанта, що екологічний менеджмент не можна вважати апріорі не вигідним для суб'єктів впливу на довкілля, оскільки інтеграція сучасних екологічних стандартів у господарську практику має вагомі переваги та позитивні аспекти з точки зору репутації відповідної компанії та її довгострокового впливу на ринок.

Надзвичайно важливим в аспекті дослідження правових засад екологічної стандартизації є й питання еколого-правової відповідальності як комплексного міжгалузевого інституту екологічного права. Автор цілком правильно вказує у роботі на особливості адміністративної, кримінальної, дисциплінарної та цивільної відповідальності у сфері екологічної стандартизації (стор. 151-160 роботи).

У роботі досліджуються й інші значущі та важливі питання правового регулювання екологічної стандартизації в Україні.

У цілому робота має належний науковий рівень та завершений характер, зміст відповідає обраній темі, винесені на розгляд питання у повній мірі розкриті, що свідчить про досягнення означеної автором мети та виконання поставлених завдань. Позитивно можна оцінити виділення в окремих випадках самостійних питань, що підлягають аналізу в межах кожного пункту, наявність проміжних і кінцевих висновків, в яких резюмуються основні напрацьовані результати. Загалом, запропоновані висновки характеризуються науковою новизною та достатньо обґрунтовані.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова праця є комплексним дослідженням правових засад екологічної стандартизації в Україні, в якому обґрунтовано нові наукові положення та висновки щодо правових проблем екологічної стандартизації, а також внесені пропозиції про удосконалення законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у правовій науці розглянуто екологічну стандартизацію як різновид екологічного процесу та запропоновано під екологічною стандартизацією у правовому її значенні розуміти сукупність еколого-правових правовідносин, які регулюються нормами екологічного процесуального права, послідовно виникають між визначеними законодавством суб'єктами у зв'язку з їх діяльністю щодо установлення нормативних положень і спрямовані на досягнення оптимального ступеня впорядкованості об'єктів екологічного права.

Також науковий інтерес становить пропозиція щодо необхідності розробки комплексного національного стандарту «Система охорони та захисту лісових ресурсів в Україні». Такий стандарт необхідний насамперед, в аспекті протидії незаконним вирубкам лісів, необхідності запровадження прозорих, стандартизованих критеріїв обліку, моніторингу та контролю за станом лісових ресурсів. Варто погодитися з автором, що він повинен обов'язково містити: 1) оновлену екологічну та лісову термінологію; 2) основні засади системи управління в лісовій сфері; 3) основні механізми раціонального та екологічно обґрунтованого ведення лісового господарства; 4) алгоритм визначення шкоди, завданої лісовому фонду з використанням спеціальних формул та коефіцієнтів, що максимально враховують якісні та кількісні показники лісових ресурсів; 5) передові способи боротьби зі спробами неправомірної експлуатації лісу;

Крім того, можна відмітити важливість напрацювань з приводу необхідності забезпечувати належну якість робіт із екологічної стандартизації встановленням спеціального складу адміністративного правопорушення «Порушення порядку здійснення робіт із національної стандартизації», оскільки

закріплення у законодавстві такого складу правопорушення буде одним з чинників забезпечення законності процесу екологічної стандартизації.

У роботі також удосконалено або ж дістали подальший розвиток низка наукових положень. Серед таких, зокрема, варта уваги пропозиція щодо визначення поняття екологічного стандарту як необов'язкового для виконання нормативного документу, який містить визначену автором інформацію, є таким, що розроблений на основі консенсусу та затверджений уповноваженим органом, і встановлює призначені для загального і багаторазового використання інструкції, правила або характеристики, який, однак, стає обов'язковим для виконання у разі встановлення його обов'язковості нормативно-правовими актами, зокрема, коли посилання на нього містяться у відповідних технічних регламентах. Таке визначення, на наш погляд, акцентує увагу на всіх необхідних ознаках екологічного стандарту.

У роботі напрацьовані й інші важливі для науки та практики висновки та пропозиції, пов'язані з проблематикою правових засад екологічної стандартизації в Україні. Результати, отримані за наслідками проведеного дослідження, мають теоретико-прикладний характер і можуть використовуватись з метою вдосконалення законодавства щодо стандартизації загалом та екологічної стандартизації в Україні зокрема, у науково-дослідній діяльності та у навчальному процесі.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. При написанні дисертації використано достатній обсяг наукової літератури у сфері правових засад екологічної стандартизації, здійснено ґрунтовний аналіз положень чинного законодавства про стандартизацію (обсяг використаних у дисертації джерел становить 234 найменування), що дало змогу здійснити дослідження на досить високому науковому рівні з напрацюванням достатньої кількості належно обґрунтованих висновків, що характеризуються науковою новизною.

Належний ступінь достовірності та наукової обґрунтованості результатів проведеного дослідження також забезпечено завдяки використанню

дисертантом як загальнонаукових, так і спеціально-юридичних методів, серед яких варто виділити формально-юридичний. Водночас, також було застосовано діалектичний, системний, аналізу, історичний та логіко-граматичний методи дослідження. Вдало підібрана методологія дозволила автору комплексно та всебічно дослідити інститут екологічної стандартизації України, а відтак ефективно вирішити поставлені завдання.

Вищезазначене свідчить про те, що дисертація має належну теоретичну та практичну основу, а наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, характеризуються достатнім ступенем обґрунтованості та переконливості.

Повнота викладу основних результатів дослідження в наукових публікаціях. Основні положення та висновки дисертації висвітлені у 11 наукових публікаціях, серед яких: 7 – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань, та 4 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах. Кількість публікацій та апробація результатів дисертації відповідають встановленим вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Незважаючи на позитивну оцінку проведеного дослідження М.С.Белякова, все ж можна виділити окремі дискусійні положення, які могли би бути змістовно доопрацьовані чи доповнені з метою більш всебічного і повного висвітлення обраної тематики. Зокрема, варто звернути увагу на наступне:

1. У роботі автор вказує на те, що ключовою новацією Закону України «Про стандартизацію» 2014 року стало розмежування функції щодо безпосереднього створення та скасування національних стандартів, у т. ч. екологічних, та функції щодо формування і реалізації державної політики у сфері стандартизації, контролю за стандартизацією між новоствореним органом національної

стандартизації (яким стало Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості») та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері стандартизації. Зазначене нововведення спрямоване на забезпечення об'єктивності, незалежності та неупередженості процедур у сфері національної стандартизації (стор.111 роботи). Однак, в той же час автор вказує й на те, що проблемою правового статусу національного органу стандартизації є питання контролю за здійсненням ним стандартизації. Запропоновано надати Мінекономіки повноваження щодо здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю національного органу стандартизації в порядку і засобами, передбаченими Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (стор.190-191 роботи). Однак тут виникає питання, чи не порушить такий контроль незалежність та неупередженість процедур у сфері національної стандартизації?

2. Так, як зауважувалося нами вище, надзвичайно важливим в аспекті дослідження правових засад екологічної стандартизації є й питання еколого-правової відповідальності як комплексного міжгалузевого інституту екологічного права. Варто погодитися з автором, що цілком доцільним є дослідження адміністративної, кримінальної, дисциплінарної та цивільної відповідальності у сфері екологічної стандартизації. Однак, вважаємо, що цього є недостатньо. Такий підхід призводить до того, що дисертант розглядає юридичну відповідальність у сфері екологічної відповідальності виключно через так звану негативну юридичну відповідальність як обов'язок правопорушника зазнати передбачених законом негативних наслідків (особистого, майнового чи організаційного характеру) за вже вчинене правопорушення. Однак, загальновідомо, що юридична відповідальність у науці розглядається і в аспекті позитивної відповідальності, а саме як наслідок сумлінного та добросовісного виконання особою своїх юридичних обов'язків, правових приписів перед суспільством та державою. Таким чином, на наш

погляд, варто було б окреслити й те, чи можливою є позитивна юридична відповідальність у сфері екологічної стандартизації, та якщо так, то у яких правовідносинах вона можлива.

3. Автор пропонує те, що до завершення реформи технічної регламентації в Україні втілення в життя екологічних стандартів має відбуватися і через пряме посилання на обов'язковість державних та національних екологічних стандартів у інших нормативно-правових актах – в першу чергу, законах (стор.106 роботи). Однак, безумовно виникає питання загалом, чи правильним є те, щоб закон як акт більш вищої юридичної сили містив посилання на окремі стандарти як акти меншої юридичної сили, які й приймаються на виконання законів, та що важливо – в якій формі, на думку автора, доцільним є таке посилання у законах на екологічні стандарти.

4. Визначаючи ознаки екологічних стандартів, однією з таких ознак дисертант визначив ту, що екологічний стандарт приймається лише визнаним органом. На стор. 35-36 роботи автор робить висновок, що таким органом, який приймає екологічні стандарти, є ДП «УкрНДНЦ».

Однак, при класифікації екологічних стандартів дисертант здійснює їх поділ залежно від рівня суб'єкта стандартизації, який приймає екологічний стандарт, на: а) національні екологічні стандарти, прийняті національним органом стандартизації та б) екологічні стандарти, прийняті підприємствами, установами та організаціями, що здійснюють стандартизацію (ст.42 роботи). Таким чином, здобувач визнає, що екологічні стандарти можуть прийматися не лише ДП «УкрНДНЦ» як визнаним органом, а й іншими підприємствами, установами та організаціями, що здійснюють стандартизацію. У зв'язку з цим, виникає питання чи немає суперечності у твердженнях здобувача.

5. Так, аналізуючи правову природу екологічної стандартизації дисертант розглядає її як один з різновидів юридичного процесу, а саме екологічного процесу. На його думку під екологічною стандартизацією у правовому її значенні слід розуміти сукупність еколого-правових правовідносин, які регулюються нормами екологічного процесуального права, послідовно

виникають між визначеними законодавством суб'єктами (центральною органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації та реалізує її, національним органом стандартизації, технічними комітетами стандартизації, підприємствами, установами та організаціями) у зв'язку з їх діяльністю щодо встановлення нормативних положень і спрямовані на досягнення оптимального ступеня впорядкованості об'єктів екологічного права.

Однак, такий підхід до розуміння правової природи екологічної стандартизації, на наш погляд, потребує додаткового обґрунтування, оскільки поряд з поняттям процесу у правовій науці виокремлюється також і таке поняття як процедура. Зазначені поняття є досить схожими за своїм змістом та досить дискусійними у науці стосовно свого співвідношення. Таким чином, варто було б навести аргументи, чому екологічна стандартизація, на думку автора, є саме екологічним процесом, а не проявом екологічної процедури.

Загальний висновок щодо дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Зазначені вище дискусійні положення свідчать про авторський підхід до написання такого роду наукової роботи, тому суттєво не впливають на рівень та якість дослідження. Вони є спрямованими, насамперед, на покращення змістовної складової роботи і більш ґрунтовного висвітлення окремих питань задля комплексного розкриття обраної тематики, та можуть бути використані для подальшого її розвитку.

За актуальністю, змістом, обсягом, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю висновків, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація М.С.Белякова відповідає нормативно визначеним вимогам, зокрема, Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами). Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. Порухень академічної доброчесності в дисертації та наукових працях здобувача, в яких представлено результати дисертації, не виявлено.

Автор дисертації Беляков Максим Сергійович здійснив власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Новизна представлених результатів проведеного дослідження відповідає темі дисертації. Вищенаведене свідчить про належний та достатній рівень виконання здобувачем поставленого наукового завдання та оволодіння методологією наукової діяльності. Відтак, за результатами публічного захисту здобувач наукового ступеня Беляков Максим Сергійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

РЕЦЕНЗЕНТ:

доцент кафедри публічного
та приватного права

ВНЗ «Національна академія управління»

К.Ю.Н.

uf

Олена ШНИПКО

